

УДК 378

ТИМЧЕНКО А. А.

м. Миколаїв, Україна

ПРОБЛЕМА ДИТЯЧОЇ ОБДАРОВАНОСТІ В СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЦІ: ТЕХНОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД

У даній статті досліджено проблему дитячої обдарованості в сучасній педагогіці, та особливості технології навчання і виховання обдарованих дітей.

Ключові слова: дитяча обдарованість, технологія роботи з обдарованими дітьми, нове педагогічне мислення, передовий педагогічний досвід, креативність.

Постановка проблеми. Підвищена увага освітянської громадськості до проблем обдарованих дітей зумовлена певними змінами в суспільстві. Адже якісний стрибок у розвитку нових технологій спричинив зростання потреби суспільства в людях, які мають нестандартне мислення, вносять новий зміст у всі сфери життєдіяльності, вмюють ставити і вирішувати нові завдання. Духовне оновлення нашої держави, процес демократизації суспільства передбачають створення сприятливих умов для утвердження атмосфери творчості, багатогранного розвитку особистості, її обдарованості. Тому школі необхідні не просто хороші вчителі, а вчитель-технолог, учитель-майстер, учитель-новатор. Завдання щодо виховання людей із високим творчим потенціалом постає не лише як актуальна проблема сучасної педагогічної науки та практики, але і як соціальна необхідність.

Життя доводить, що в складних умовах, що постійно змінюються, найкраще орієнтується, приймає рішення, працює людина творча, гнучка, креативна, здатна до генерування і використання нового (нових ідей, задумів, нових підходів, нових рішень). Це людина, "яка володіє певним переліком якостей, а саме рішучістю, вмінням не зупинятися на досягнутому, сміливістю мислення, вмінням бачити за межі того, що бачать сучасники і бачили попередники" [1, 93].

Аналіз літератури. Про актуальність цієї проблеми свідчить також те, що нею зараз займається багато вчених, які усвідомлюють всю її необхідність. На сьогодні існують праці, в яких докладно викладено цю проблему, серед них такі: Бодалев А., Бурлинский Г., Гурова Л., Коваленко А., Лейтис Н., Мелхорн Г., Мелхорн Х., Пятаєва Е., Савеннов А., Слуцкий В., Спиваковська А., Юркевич В. Проте кожен з науковців, що досліджував чи нині досліджує феномен обдарованості, додає все нові і нові риси. Так, А. Лейтис доводить, що найважливіший фактор обдарованості – це працьовитість. Вчений А. Фурман виділяє такі риси обдарованих дітей: логічне мислення, багатство словникового запасу, здат-

ність долати труднощі, наполегливо шукати вихід із становища, експериментувати, знаходити шляхи досягнення своєї мети. Також він вважає, що обдаровані діти люблять самостійно працювати, легко пристосовуються до нової ситуації, і взагалі, відповідальні, енергійні та об'єктивно здорові. В.Андреев, Н.Кичук, А.Лука, Я.Пономарьов, М.Поташник, С.Сисоева виділяють такі особливості обдарованих дітей: відповідна я-концепція, потяг до творчості, готовність до ризику, ініціативність, вимогливість до себе, спостережливість, самовідданість, критичність мислення, розвинута інтуїція та інші (всього понад 60 рис).

Великий українець, мислитель, учений, педагог, практик Василь Олександрович Сухомлинський писав: "Дитинство – найважливіший період людського життя, не підготовка до майбутнього життя, а справжнє, яскраве, самобутнє, неповторне життя. І від того, як пройшло дитинство, хто ввів дитину за руку в дитячі роки, що ввійшло в її розум і серце із оточуючого світу – від цього в значній мірі залежить, якою людиною стане сьогоднішній малюк" [2, 11].

Мета даної статті – дослідити проблему дитячої обдарованості в сучасній педагогіці та особливості технології навчання і виховання обдарованих дітей.

На сьогоднішній день феномен обдарованості залишається в ореолі загадковості. Мало хто зможе дати відповіді на такі запитання: що таке обдарованість? чим вона обумовлена? які особливості відрізняють обдаровану дитину від звичайної, здібної? як впливає на розвиток особистості зміст шкільної освіти, соціум та інші фактори? І врешті-решт, які проблеми виникають у вихованні та навчанні обдарованих дітей та які їх вирішувати?

Кожна обдарована дитина неповторна, проте за всієї індивідуальної своєрідності існує чимало рис, характерних для більшості обдарованих дітей. Відомо, що обдаровані діти характеризуються наполегливістю, відкритістю до всього нового, схильністю до пошуку нових вражень,

знань. Вони здатні нестандартно сприймати світ і творчо мислити.

Психологічний аналіз обдарованості дає підстави стверджувати, що обдарованість – це комплексне явище психіки людини, яке включає єдність інтелекту, творчості і мотивації.

Вважають, що обдарованість може проявлятися ще в дошкільному віці. Загальні особливості цього прояву: вмотивованість інтересом, здивуванням та задоволенням; результат обдарованості – продукт, який не має суспільного значення; гетерохронність розвитку: нерівномірність ходу вікового психічного розвитку, в процесі якого здібності дитини можуть проявлятися індивідуально. Якщо ж бути конкретними, то проявами обдарованості в дитячому віці можуть бути: непосидючість, вигадкування нових слів, застосування різних предметів побуту в незвичних цілях, зацікавленість всім оточуючим і, звичайно, безкінечні запитання (тому таких дітей часто називають “чомусиками”).

Взагалі ж дослідження обдарованості характеризуються складністю та суперечностями, проте в останній час спостерігаються тенденції до інтеграції різноманітних технологічних підходів, підставу для яких дає нове осмислення поняття обдарованості, що відбувається на рівні системи, охоплюючи всі грані особистості. Вибір технологій ґрунтується на власному досвіді вчителів, на досвіді публікацій науковців.

Безперечно, обдаровані діти – це дорогоцінні перлини. Але й проблем з ними чимало: ці діти нестандартні, часто вони випробовують неприязнь до школи, мають свої особисті інтереси, вони нетерпимі, неконформні, занурені в себе, володіють надзвичайно високою чутливістю, вразливістю, погано переносять насилля над особистістю, наказовий тон, їх практично неможливо примусити щось виконувати, не пояснивши, навіщо це потрібно. Вони рано ставлять перед собою чітку і визначену мету, намагаються виглядати дорослими, але в той же час відчувають гостру потребу в увазі з боку оточення.

Нерідко поряд із захопленістю обдарованістю виникає, а інколи і переважає критичне, недовірливе ставлення оточення до неї. В процесі спілкування в багатьох виникає бажання самому переконатися, а чи справді дитина обдарована, чи це лише здалося її батькам, і вони просто натренували її, а може ця дитина взагалі хвора. Нерідко батьки прохолодно або навіть негативно ставляться до своїх розумово обдарованих дітей. Вони їх не підтримують, ігнорують. Це відбувається від нерозуміння того, що відбувається. Як не дивно, а батьки дуже часто шука-

ють певну вигоду з обдарованості. Адже коли дитина обдарована, як спортсмен, то це в наш час має досить вигідні матеріальні перспективи. Коли дитина обдарована творчо, це також сприймається нормально, бо дуже часто ця обдарованість не стає професією, і тому їх дитині не загрожує бідне майбутнє поета чи письменника. Коли ж дитина інтелектуально обдарована то це викликає чимало труднощів у вихованні та навчанні цієї дитини, тягне за собою неприйняття того, що вона інколи знає і розуміє набагато більше, ніж самі батьки. Саме це часто й провокує прохолодне ставлення сім'ї до дитини. Але це просто неприпустимо. Навпаки, слід всіляко підтримувати ініціативу дітей, задовольняти їх потреби у пізнанні. Батьки повинні зрозуміти, що лише їх терплячість, доброта, щедрість, любов та розуміння помилок і невдач допоможуть їх обдарованій дитині уникнути негативного само сприйняття і подальших проблем. За А. Маслоу, “психічно здорова людина – це щаслива людина, яка живе в гармонії з собою, не відчуває внутрішнього розладу, любить навколишній світ, людей і творчо працює, реалізуючи свої здібності й обдарованість” [4, 326].

Обдаровані діти – діти, в яких у ранньому віці виявляються здібності до виконання певних видів діяльності [6, 235]. Здебільшого найважливішими характеристиками обдарованих дітей вважають:

- надзвичайно ранній вияв високої пізнавальної активності й допитливості;
- швидкість і точність виконання розумових операцій, що зумовлене стійкістю уваги та оперативною пам'яттю;
- сформованість навичок логічного мислення;
- багатство активного словника;
- швидкість і оригінальність вербальних (словесних) асоціацій;
- виражена установка на творче виконання завдань;
- розвиток логічного мислення й уяви;

Обдарованість типологізують за різними критеріями. Наприклад, український психолог Юрій Гільбух на основі аналізу пізнавальних особливостей дитини виокремлює такі типи обдарованості:

- природничі теоретики (спрямованість пізнавального інтересу на осмислення абстрактних ідей, схильність до природничих знань);
- природничі прикладники (спрямованість пізнавального інтересу на розв'язання складних конструкторсько-технічних завдань, моделювання);
- гуманітарії (спрямованість пізнавального інтересу на мови, суспільні науки, літературу).

Всім відомо, що обдарована дитина багатогранна. А чи може сучасна школа забезпечити повною мірою розвиток найпотаємніших творчих нахилів цієї особистості? Мабуть, ні. Поза сумнівом, це проблема. Адже обдарованість проявляється в практичній дії. Саме тому негнучкість шкільної моделі навчання може негативно вплинути на розвиток дитини, звівши до нуля мотивацію до навчання взагалі. Потрібно подумати про створення профільних шкіл, де діти могли б якнайглибше виявити свою обдарованість, розробити нові підходи щодо навчання, які були б адекватними когнітивній і особистісній своєрідності обдарованої дитини, створення цілісної системи розвитку обдарованих дітей у шкільному навчання. Але практика навчання і розвитку обдарованих дітей, яка зараз існує, на жаль, має, в основному, хаотичний і фрагментарний характер. На думку Ж.Терасье, обдаровані діти і підлітки часто страждають від так званої диссинхронії в темпах розвитку інтелектуальної, афективної і моторної сфери; під диссинхронією розуміється ефект прискореного розвитку одного із психічних процесів в поєднанні зі звичайним (відповідно до віку) або навіть уповільненим розвитком другого [5, 206].

Нерідко в обдарованих дітей виникають проблеми взаємодії з вчителем. Адже вони такі допитливі і нерідко своїми запитаннями "заганяють вчителя в глухий кут". Тоді вчитель намагається "поставити на місце", "зрізати" таку дитину. Щоб уникнути цього директорам навчальних закладів для обдарованих дітей слід ретельно підбирати кадри. [3, 24]. Проблема полягає у тому, щоб надати вчителю методологію вибору та механізм реалізації відібраного вченими змісту освіти в реальному навчальному процесі, як з урахуванням інтересів та здібностей учнів, так і особистої творчої індивідуальності. Окремі форми і методи навчання повинні поступитися цілісним педагогічним технологіям загалом і технології навчання – зокрема. Тому вибір освітньої технології – це завжди вибір стратегії, пріоритетів, системи взаємодії, тактик навчання та стилю роботи вчителя з учнями. Вчитель обов'язково повинен мати ґрунтовну фахову підготовку, емоційну стабільність, бути доброзичливим і чуйним, мати творчий особистий світогляд, почуття гумору і, звичайно ж, знати психологічні особливості обдарованих дітей і враховувати їх в своїй роботі. Технологія роботи з обдарованими дітьми може спиратись на такі джерела: соціальні перетворення і нове педагогічне мислення; передовий педагогічний досвід; дослідження у галузі педагогіки, психології, сус-

пільних наук; на досвід минулого, вітчизняний і зарубіжний; джерела народної педагогіки.

На сьогодні немає комплексної діагностики, яка б дозволила визначити загальну і специфічну обдарованість, схильність дитини до того чи іншого виду творчості. Обдарованість виявляється тільки тоді, коли їй якимось чином вдалося проявити себе і закріпитися. Ще не повністю враховується той факт, що в силу особистісних особливостей обдаровані діти найбільш чутливі до неадекватних оцінок, несправедливих і негативних впливів. У цій галузі є дефіцит знань про особливості поведінки і мислення обдарованих дітей, їх особистісний розвиток і виховання.

Практична реальність свідчить про те, що школа відчуває особливі потреби в підручниках і програмах, у яких враховувалися б індивідуальні запити і інтереси обдарованих дітей. У програмах не закладаються альтернативні шляхи просування талановитої дитини за межі курсу. І тому велике значення в розвитку обдарованої дитини відіграє система додаткової освіти. Реалізовувати інтереси, які виходять за межі шкільної програми дозволяють позашкільні гуртки, студії, творчі майстерні, де основна роль може належати установам культури.

Висновок. Робота педагога з обдарованими дітьми – це складна педагогічна технологія, яка вимагає від учителів та вихователів особистісного росту, постійно оновлюваних знань в галузі педагогіки і психології обдарованих, а також тісної співпраці з психологами, іншими вчителями, адміністрацією і обов'язково з батьками обдарованих. Вона вимагає постійного зростання майстерності, педагогічної гнучкості, і головне – вдосконалення технологічного підходу у навчанні обдарованих. Насамперед мети, змісту та умов впровадження різних технологій у практику роботи загальноосвітніх шкіл, а також вибір вчителем технології, яка дозволить максимально використати власний творчий потенціал.

Тема обдарованості дуже важлива, але до кінця не вивчена. Є багато думок і технологій, щодо розвитку і виховання обдарованих дітей, але головне не забувати, випробовуючи ці технології, що дитина насамперед потребує любові і уваги, маючи це вона зможе досягти найбільших висот.

Обдаровані діти – це національний скарб країни, вони відіграють виключну роль у підвищенні благополуччя суспільства. Саме таким дітям доведеться вирішувати проблеми XXI століття. Сподіваємося, що недалеко той час, коли обдарована дитина матиме всі потрібні умови для безперешкодного розвитку своєї непростой,